

»POSLJEDNJE STVARI« U SPISIMA SV. FRANJE ASIŠKOGA

DR. NIKOLA VUKOJA, OFM, SAMOBOR

Govor o onostranosti ili posljednjim stvarima čovjeka vrlo je važan za svaku religiju. Bez iščekivanja konačne budućnosti, bez vrednovanja sadašnjosti u svjetlu te budućnosti, tj. bez eshatološke dimenzije i dovoljne pažnje posljednjim stvarima, religija vrlo lako postaje ideologijom ili nekim humanim pokretom. Upravo eshatološka dimenzija svakoj religiji daje njezinu težinu.

Za kršćanstvo možemo reći da eshatološka dimenzija za vjernika nije neki ukras, nego ocrtava i izražava čovjeka kako ga promatra i vrednuje kršćanstvo: kao biće koje postoji i koje je posve protegnuto prema svojoj punoj i konačnoj budućnosti. Čovjek, zapravo, može reći tko je samo ako zna što može postati¹.

Unatoč tome, valja priznati da se danas u kršćanstvu sve manje naviještaju zbilje posljednjih stvari, a sve je više nazočan navještaj agape, čovjekoljublja i civilizacije ljubavi. To dvoje se ne isključuju, ali ne bi ih se smjelo ni zanemarivati.

Ovim radom želimo kratko istražiti kako je Svetac, koji je zasigurno unio novo gledanje i vrednovanje sveopće stvarnosti, pa i samog čovjeka, jer je u svim stvorenjima umio otkriti i vidjeti toliko ljepote i pozitivnosti da mu svijet nije bio dolina suza nego prostor prijateljevanja Boga i ljudi, živio tu eshatološku dimenziju svoje vjere. Pažnju ćemo usmjeriti uglavnom na Spise sv. Franje (1181–1226) jer u njima nalazimo ono bitno za njegovo iskustvo vjere i vrednovanje čovjeka i svijeta. Do sada je u istraživanjima franjevačke baštine vrlo dobro obrađena zbilja smrti² ali o posljednjim stvarima i o eshatološkoj dimenziji gotovo da nemamo napisa. Zanimljivo je da i studije o srednjovjekovnoj eshatologiji ne spominju baš previše doprinos Franjina iskustva smrti i posljednjih stvari³.

Napominjemo da Spisi sv. Franje nisu sistematski traktati o pojedinim pitanjima ili temama, nego jednostavna razmišljanja u svjetlu Božje riječi i životna mudrost za novi život u Kristu. Sam rad nema pretenzije sveobuhvatnosti, nego jednostavno želi uočiti tu problematiku u Franjinim Spisima i prikupiti glavne izričaje o tome.

¹ Usp. RAHNER K., *Corso fondamentale sulla fede*, Roma 1978, 547.

² Usp. Matura T., *La muerte en los Escritos de san Francisco*, u *Selecciones de franciscanismo* n. 40 (1985), 45–48; Motte I. E., *Mundo, vida y muerte en el Cantico*, u *Selecciones de franciscanismo* 13–14 (1976) 80–86; Prini P., *Loado seas, mi Senor, por nuestra hermana la muerte corporal*, u *Selecciones de franciscanismo* n. 28 (1981) 145–153.

³ Usp. AA. VV., *Il dolore e la morte nella spiritualità dei secoli XII e XIII*, Todi 1967; Braet H.-Verbeke W., *Death in the Middle Ages (Mediaevalia Lovaniensia I, IX)* Leuven 1983.

1. Smrt

Istražujući u Franjinim Spisima eshatološke teme, polazimo od čovjeka i njegova iskustva, jer čovjek razmišlja prije svega o onome što mu je iskustveno nazočno. Tako i naš govor polazi od iskustva smrti, kojim započinju posljednje stvari. To je i srednjovjekovni način razmišljanja, po kojemu u prvi plan dolazi individualna eshatologija⁴.

Franjo Asiški duboko je svjestan provizornosti ljudske zemaljske egzistencije koja ima svoj svršetak⁵. On govori o smrti, a njegov govor o toj zbilji nije jednoznačan. On razlikuje iskustvo smrti po tijelu i po duhu, tjelesnu i duhovnu smrt. Smrt za njega nije zbilja koja se tiče samo pojedinca, nije privatna zbilja pojedinca, nego je u nju uključen i čovjekov odnos s Bogom i s ljudima. Tako on govori o onome što u čovjeku umire (duša i/ili tijelo), na koji način umire (tjelesno ili duhovno). Tako kod njega možemo govoriti o četveroznačnom izrazu za smrt: smrt u tijelu, smrt u duhu, smrt duše i smrt tijela.

1.1. Smrt u tijelu

U svojem postojanju čovjek se pred Bogom može naći u stavu odbijanja Boga, a to je grijeh. I jer je Bog Život⁶, odbijati Boga znači odbijati život. Tko griješi u smrti je, odnosno u vlasti tijela. Tako je tu riječ o smrti kao posljedici grijeha.

O toj smrti Franjo osobito govori u Pjesmi stvorova i naziva je umiranjem »u smrtnim grijesima« i »drugom smrti« koja škodi.⁷ Udes onih koji podliježu toj drugoj smrti je gorak: »Jao onima koji u smrtnom umiru grijehu«⁸. Zatvarajući se slobodno i ustrajno u ovom životu Bogu, gušeći u sebi otvorenost i težnju za Bogom, čovjek sam sebi zapečaćuje sudbinu⁹ i svrstava se među prokletnike.¹⁰

Stoga Franjo takvu smrt naziva »gorkom«¹¹ i sve ljude poziva na stalno obraćenje kako bi izbjegli takvu smrt.¹²

1.2. Smrt u duhu

Čovjek se na završetku svojega postojanja na zemlji može naći i u punoj otvorenosti i okrenutosti Bogu i njegovoj volji. Takvi umiru u »presvetoj volji i druga im smrt nauditi neće«.¹³

⁴ Usp. Bordoni M. – Ciola N., *Gesù nostra speranza. Saggio di escatologia*, Bologna 1988, 101–103.

⁵ Usp. NPr 21,9; PPr 2,3; OR 39; 2P 87.

⁶ U svojim Spisima sv. Franjo vrlo često upotrebljava Iv 14,6: »Ja sam Put, Istina i Život« i u svojim molitvama Boga često naziva Životom. Usp. NPr 22,40; OP 1,1; PBL 7.

⁷ PS 13. Usp. Otkr 2,11; 20,14.

⁸ PS 13; usp. NPr 21,8.

⁹ Usp. NPr 23,4; 2P 16–17; 2P 75.

¹⁰ Usp. 2P 82: »Ali neka znadu svi da gdje god i na koji god način čovjek umire u smrtnome grijehu bez zadovoljštine, kad je mogao zadovoljiti a nije zadovoljio, davao mu grabi dušu iz njegova tijela s tolikom tjeskobom i boli da to nitko ne može shvatiti osim onoga koji prima.«

¹¹ Usp. 1P 2,14: »I mislite da ćete dugo posjedovati ispraznosti ovoga vremena, ali se varate jer će doći dan i sat na koji ne mislite; tijelo oboli, smrt se približi i tako se umire gorkom smrću.«

¹² Usp. 1 Pku 6.

¹³ PS 13.

Da bi se to dogodilo valja živjeti po duhu, odreći se života po tijelu. U Franjinim Spisima vrlo često nalazimo pozive i poticaje na odricanje samoga sebe u novozavjetnom smislu.¹⁴

Riječ je o umiranju svojemu »dragome ja«, kako bi se moglo biti posve usredotočen samo na jednu zbilju »imati duh Gospodnji i njegovo sveto djelovanje«¹⁵. Onome tko se toj perspektivi otvori i nju živi, otvara se perspektiva blaženstva: »Hvaljen budi, Gospodine moj, po sestri našoj tjelesnoj smrti kojoj nijedan smrtnik umaći neće. Ja o onima koji u smrtnom umiru grijehu. A blaženi koje ti nađeš po volji presvetoj tvojoj, jer druga smrt im nauditi neće.«¹⁶

1.3. Smrt duše

Prema grčkoj misli, smrt je dijeljenje duše od tijela, pa je stoga smrt zapravo smrt tijela koje ne može živjeti bez svojega počela duše. Duša ne umire jer nije materija i zato je neumrla.

Franjo dušu nikad ne promatra zasebno, i ona je podložna sudu zbog svojega odnosa prema Riječi Božjoj. Tumačeći prisodobu o sijaču, Franjo ovako završava: »I stoga mi, braćo, kako kaže Gospodin: pustimo neka mrtvi pokapaju svoje mrtve«.¹⁷ Očito se misli na one koji su mrtvi Riječi, koji nisu prihvatili sjeme Riječi. Tko ne primi Riječ on je mrtav i duša, premda je u tijelu, može biti mrtva. Stoga Franjo potiče da čuvamo svoje duše i duše svoje braće¹⁸, da ne prihvaćamo zadatke koji mogu naškoditi duši¹⁹, da se izbjegava besposlica »neprijateljica duše«²⁰, navezanost na novac²¹ i sve drugo što ima za posljedicu smrt duše.

Prema Franjinom mišljenju, i duša može umrijeti ako živi po tijelu, jer je takva smrt neizbježna posljedica života po tijelu.

1.4. Smrt tijela

Svaki čovjek, svjesno ili nesvjesno, svakim danom doživljava kako nestaje ono što se naziva tijelom i to ga prisiljava da se ipak ponekad odgovorno upita tko je zapravo. Taj neizbježan susret i suočavanje zbilje vlastite smrti u tijelu čovjek može prožimati nadom ili očajem.

Franjo Asiški posve svjesno živi zbilju susreta sa vlastitom smrću. On zna da ona dolazi vrlo brzo²² i da će tijelo brzo umrijeti. Ta svijest rađa odgovornošću kojom se on pripravlja i druge poziva i potiče da se za taj čin priprave stalnim obraćenjem. Važno je da se tjelesna smrt ne dogodi u zaboravljenosti od Gospodina, tj. po tijelu: »Promislite i gledajte kako se dan smrti približava. Molim vas, dakle, sa svim poštovanjem da, zbog brige i skrbi koju vodite za ovaj svijet, ne zaboravite Gospodina i ne skrenete s njegovih zapovijedi, jer su prokleti oni koji ga zaboravljaju i koji odstupaju od zapovijedi njegovih i bit će od njega predani zaboravu. A kad

¹⁴ Usp. PPr 1; NPR 16,10–21; 17,7–12; OP 3,1–4; OP 16.

¹⁵ PPr 10,9.

¹⁶ PS 13.

¹⁷ NPR 23,18.

¹⁸ Usp. NPR 5,1

¹⁹ Usp. NPR 7,1.

²⁰ NPR 7,10–12.

²¹ Usp. NPR 8.

²² Usp. NPR 21,3: »Donosite plodove dostojne obraćenja; jer brzo ćemo umrijeti« i NPR 10,4.

dođe dan smrti, sve će im se ono što su mislili da imaju oduzeti. I što budu mudriji i mogućniji na ovome svijetu, to će veće muke podnositi u paklu...«²³

Važno je istaknuti da ta svijest i odgovornost u Franje nisu uzrokom straha ili uznemirenosti, nego smirenosti i vedrine: »Hvaljen budi, Gospodine moj, po sestri našoj tjelesnoj smrti...«²⁴ Dakle, biološki čin tjelesne smrti nije odijeljen od cjelokupne zbilje čovjeka, a tim se činom odlučuje i sudbina cijele osobe.

1.5. Smrt – neprijateljica i posljednja sestra

Franjo tjelesnu smrt naziva sestrom, ali samo ako je po duhu jer se takvom smrću čovjek ponovno uzvraća i dariva svojem Stvoritelju, život vraća Životu²⁵. No, smrt može biti i neprihvatanje i odbijanje pripadnosti čovjeka Bogu, tj. tjelesna smrt, i tada ona više nije sestra smrt.

Franjo u smrti gleda »vrata otvorena na nebu« (Otkr 4,1) i zato on s pravom od vlastite smrti čini liturgiju umiranja, pjeva tjelesnoj smrti i slavi Gospodina zbog nje i po njoj. »Možda nitko nije tako intenzivno živio vlastitu smrt kao Franjo, jer nitko kao on nije tako vedro život shvaćao i prihvaćao kao prijelaz, Pashu, kao Izlazak. U Franjinu umiranju susreće se smrtni i besmrtni život, ugroženi i zajamčeni vječni život. Taj susret koji je redovito tragičan i strašan, u Franji je bio radosni susret s totalnom Prisutnošću koju je on tako snažno iskusio u tijeku svojega postojanja.«²⁶

2. Sud

Posljednja sestra smrt je posljednja u relativnom smislu, tj. posljednja u iskustvu koje nam je dano živjeti u ovom životu. Ipak, svaki završetak graniči s novom stvarnošću. Tako i smrt. Ona postaje posljednja prilika da sveopće bratstvo izgrađuje ovdje, a kako se nalazi na granici dviju zbilja, ona pripravlja i buduću zbilju – život vječni.

Valja spomenuti da je za Franju i iskustvo smrti prije svega u ozračju zahvalnosti: »I zahvaljujemo ti što on, Sin tvoj, ima doći u slavi svoga veličanstva da osuđenike koji se nisu obratili niti te spoznali baci u ogranj vječni, a onima koji su te spoznali, koji su te štovali i u pokori ti služili da reče: Dođite blagoslovljeni Oca mojega, primite kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta.«²⁷

U tom odlomku imamo temeljne izraze Franjina govora o sudu: sud pripada Bogu a ne ljudima; sud Božji je sud osude ili spasenja; temelji se na iskustvu zemaljskoga života.

2.1. Sud pripada Bogu

Smrt označava posljednji trenutak čovjeka u hodu prema konačnom susretu s Bogom. Smrću on završava svoj zemaljski hod prema Bogu. U činu čovjekove smrti i Bog prilazi čovjeku definitivno, pa je vjera u konačni dolazak Gospodinov povezana s navještajem suda: Gospodin će doći i suditi.

²³ PUN 2–5.

²⁴ PS 13.

²⁵ Usp. 1 Čel 71 i 98.

²⁶ Merino J. A., *Umanesimo francescano. Francescanesimo e mondo attuale*, Asiz 1984, 327–328.

²⁷ NPr 23,4.

U svojim Spisima Franjo često povezuje taj drugi dolazak sa sudom. Taj sud ima svoj dan i čas²⁸ a kad o njemu govori, Franjo uvijek upotrebljava futur.²⁹ Kad o tome govori, njemu je važnije naglasiti da je to, prije svega, povratak Gospodina, njegov drugi dolazak i s tim je povezan i sud, jer jedini on ima sposobnost suda, pa je sud njemu i pridržan³⁰, jer on je »potpuno dobro, sve dobro, svako dobro, istinsko i vrhovno dobro, koji je jedini dobar, blag, ljubezan, ugodan i sladak, koji je jedini svet, istinit i ispravan, koji je jedini blag i nedužan, čist, od kojega, po kojemu i u kojemu jest svako oprostjenje i svaka milost, sva slava svih pokornika i pravednika, svih blaženika koji se na nebu skupa vesele...«³¹

2.2. *Sud ne pripada čovjeku*

Stavljajući sud u ozračje parusije i pridržavajući ga samo Bogu, Franjo sud izbavlja iz sadašnjega stanja i iz čovjekove silne težnje da bude sucem svojim bližnjima. Stoga vrlo često poziva i opominje da se ne sudi druge³² i da se ne uznemiruje zbog grijeha drugoga, što je u konačnici osuđivanje i držanje sebe boljim od drugoga.³³

Susreti i suživot ljudi za Franju su prevelika i predragocjena zbilja i mogućnost da bi ih se smjelo živjeti u odmjeravanju i nadmetanju, umjesto u uzajamnom prihvaćanju bez klasificiranja.³⁴ To je i logična posljedica života po temeljnoj zapovijedi ljubavi bližnjega. Stoga je za Franju sadašnji život vrijeme i prostor praštanja i pomirenja.³⁵

2.3. *Čovjek je podložan sudu*

Sud pretpostavlja suca i onoga kojemu treba suditi, subjekt kojemu valja pripisati odgovornost za neka djela. Čovjek je taj subjekt i to stoga što je pozvano biće koje treba odgovoriti. Važno je naglasiti da Bog prosuđuje i vrednuje prije svega čovjekovo temeljno opredjeljenje, tj. njegovu duboku odluku da svoj život određuje prema tijelu ili prema duhu u odnosu s Bogom i s bližnjima.

Kad o tome govori, Franjo vrlo rado upotrebljava riječ »srce« u smislu središta osobe. Namjera i opredjeljenje izlaze iz srca i ono određuje ljudsko djelovanje. U Franjinim Spisima lako zapažamo dvostruku viziju čovjekova srca, a time i viziju njegovih dubokih nakana i temeljnoga opredjeljenja. Franjo govori o »čistom srcu«³⁶ otvorenom Bogu, srcu kao prostoru u kojem se čuvaju i njeguju otajstva, dobra i zapovijedi Božje.³⁷ S druge strane, srce može biti i izvor grijeha i mana³⁸ i kao takvo uvjetovati čovjeka da živi po tijelu.

²⁸ Usp. NPr 4,6; 2P 87; 2P 71.

²⁹ Usp. NPr 4,6; 2P 87; 1Pk1 13–14; PUN 8.

³⁰ Usp. NPr 16,8–9.

³¹ NPr 23,9.

³² Usp. NPr 9,12; 11,10; PPr 2,17; 3,10; OP 26,2.

³³ Usp. NPr 5,7–8; PPr 7,3; OP 16.

³⁴ Usp. NPr 7,14–15; OP 11.

³⁵ Usp. PS 10; PMi 9–11; ON 8.

³⁶ Usp. NPr 22,26; PPr 10,8–12; OP 16; 2P 11–14.

³⁷ Usp. OP 22; OP 28; PBr 7.

³⁸ Franjo u svojim spisima tri puta navodi Mt 15,18sl. gdje se govori o srcu kao izvoru zla. Usp. NPr 22,7–9; 2P 37; 69.

Srce, dakle, određuje i usmjeruje temeljne izbore, a samim tim i čovjekov život i njegovo djelovanje. Zbog toga, kad je riječ o sudu Božjem, nismo pred nekim pravnim sudom koji bi štito od kršenja zakona i propisa, nego pred sudom o odnosima koji registrira i zauvijek utvrđuje zauzete životne stavove i opredjeljenja jednog subjekta u odnosu na drugi.

Kad Franjo govori o čovjeku kao »subjektu suda – subiectum iudicii« rado upotrebljava izraz »reddere rationem«. Čovjek je pozvan polagati račun o vlastitom djelovanju³⁹ i životu. Pritom valja reći da djela i ponašanje očituju temeljni čovjekov izbor, pa tako sud dotiče i »biti i djelovati« pojedinoga čovjeka, namjeru i opredjeljenje i ono što je ostvareno.

2.4. Karakter suda Božjega

Sud Božji za čovjeka može imati dvostruki učinak: spasenje ili osudu. Bog je, sa svoje strane, objavio volju da spasi sve ljude i zato je svojega Sina poslao na svijet. O tome Franjo ovako govori: »Volja je Očeva bila da njegov blagoslovljeni i slavni Sin, koji nam je dan i koji je za nas bio rođen, samoga sebe prinese na žrtveniku križa po vlastitoj krvi kao žrtvu i žrtveni prinos; ne za sebe, po kojemu je sve postalo, nego za naše grijehe, i ostavio nam je primjer da idemo stopama njegovim. On hoće da se svi spasimo po njemu i da ga primamo čista i neokaljana tijela. No, malo ih je koji bi ga htjeli primiti i po njemu biti spaseni, premda je njegov jaram sladak i njegovo breme lako.«⁴⁰

Svaki je, dakle, čovjek dostojan da bude spašen, a sud je zajedničko djelo Boga i čovjeka. Sud ovisi o tom životnom odnosu čovjeka s Bogom i drugim ljudima.

Kad govori o spasenju i čovjekovu udjelu u djelu spasenja, Franjo vrlo često glagol »spasiti« uzima u pasivu, da tako označi da se čovjek sam ne može spasiti, jer spasenje je prije svega djelo Božje i inicijativa je uvijek na Božjoj strani.

Kad govori o Bogu Spasitelju, glagol »spasiti« uvijek uzima u aktivu, jer Bog spašava, štoviše, on je sam i naše spasenje. Jedini razlog i opravdanje te Božje spasenjske inicijative i djela je njegova ljubav i milosrđe. Čovjek se u djelo spasenja najbolje uključuje svojom ljubavlju Boga. Stoga Franjo i poziva i potiče: »I ljubimo iz svega srca, iz sve duše, iz svega uma i iz sve snage, svim silama, svim naporom, svim osjećajima, svom nutrinom, svim željama i svom voljom Gospodina Boga koji nam je dao i koji nam daje cijelo tijelo, cijelu dušu i cio naš život, koji nas je stvorio, otkupio i koji će nas samom svojom milošću spasiti...«⁴¹ Uz to je čovjek i subjekt svojega spasenja, jer je pozvan sudjelovati u svom spasenju i u spasenju svih ljudi, odgovoriti Bogu na ponudu spasenja i tako u konačnici spašavati i samoga sebe.⁴² Sredstva i prostor u kojima ponuđeno objektivno spasenje prerasta u subjektivno su euharistija⁴³, pokora⁴⁴, ustrajnost i uzdržljivost u pravoj vjeri⁴⁵.

Sud spasenja je učinak i plod priznavanja spasenja koje dolazi od Boga, poznavanja Boga i čovjekova djelovanja prema tome: »I zahvaljujemo ti što on, Sin tvoj, ima doći u slavi svojega veličanstva da osuđenike koji se nisu obratili niti su te spoznali baci u oganj vječni, a onima koji

³⁹ Usp. NPr 4,6; 2P 87–88.

⁴⁰ 2P 11–15.

⁴¹ NPr 23,8.

⁴² U tim izričajima Franjo se oslanja na Lk 9,24 i Lk 21,19.

⁴³ Usp NPr 20,5; OP 1,8–15; 2P 22–24.

⁴⁴ Usp. NPr 21,3–8; 23,7; 2P 63–68; 1PKu 6–7.

⁴⁵ Usp. NPr 5,16–17; 16,10–21; 21,9; 23,7; 2P 88; PBr 10–11.

su te spoznali, koji su te štovali i u pokori ti služili da reče: 'Dođite, blagoslovljeni Oca mojega, primite kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta'«. ⁴⁶

Kako sud i učinak suda ovisi i o čovjeku⁴⁷, taj sud može imati i tragičan završetak. No, to onda nije nešto što Bog čini, jer Bog ne osuđuje. Sud je tada više konstatiranje stvarnosti negoli izricanje neke osude. Franjo ide i dalje i, u duhu srednjovjekovnog poimanja svijeta, tvrdi da kao što postoji volja i ponuda Božja da se svi ljudi spase, jednako postoji i volja i ponuda neprijatelja, đavla, da se čovjek izgubi i upropasti.⁴⁸

3. Život vječni

Rezultat suda, kako to Franjo promatra, može biti nagrada ili kazna. Kako je to konačni sud, onda je i stanje nagrade ili kazne konačno. Tako taj sud postaje uvodom u vječno stanje, to je život vječni u raju ili u paklu.

3.1. Život vječni u kazni

Čovjeku koji živi i umre po tijelu, koji zapravo samog sebe pred Bogom osuđuje, pridržan je vječni život u kazni. Već smo spomenuli uzroke koji do toga dovode, a sada ćemo kratko opisati i označiti sadržaje kojima Franjo izriče to konačno stanje.

Kad govori o paklu, on uz to redovito povezuje izričaje o gubitku duše i tijela⁴⁹, s trpljenjem iako ne opisuje konkretne muke⁵⁰ i s neugasivim ognjem u kojemu će se vječno gorjeti.⁵¹

Valja reći da je Franjo u opisivanju sadržaja pakla vrlo trijezan i da ne slijedi srednjovjekovnu maštu koja je pakao i paklene muke opisivala u najrazličitijim bojama. Kad o tome govori, Franjo redovito uzima biblijske navode i slike, osobito Mt 5,22 i Mt 25,41 i time jednostavno oslikava stanje trajne patnje zbog razaranja i uništavanja samoga sebe. On samo jednom govori o tome da i Bog upropašćuje, i to u kontekstu kazne za grijeh protiv čistoće. I tu zapravo imamo dvostruki citat sv. Pavla: »I svi se mnogo čuvajmo i sve svoje udove držimo u čistoći... Apostol kaže: 'Zar ne znate? Tijelo vaše je hram Duha Svetoga (1 Kor 6,19); a tko upropašćuje hram Božji, upropastit će njega Bog'« (1 Kor 3,17).⁵²

Čovjekova propast i gubitak njega samoga je u tome da ga se Sin čovječji zastidi i ne prizna svojim⁵³ ili da ga Bog zaboravi.⁵⁴ Tako se kazna ne tiče samo tijela, kako bi se moglo zaključiti zbog slike ognja, nego se tiče cijeloga čovjeka, po tome što ga se Sin stidi i ne priznaje svojim, pa tako upada u zaborav Božji.

⁴⁶ NPr 23,4.

⁴⁷ Usp. 2P 15: »No malo ih je koji bi ga htjeli primiti i po kojemu biti spašeni, premda je njegov jaram sladak i njegovo breme lako«.

⁴⁸ Usp. NPr 5,7–8; 8,4–5; 13,1; 21,8; 22,18–24; OP 2,3–5; 2P 63–66.

⁴⁹ Usp. NPr 22,5–6; 2P 82–85.

⁵⁰ Usp. PUN 4–5.

⁵¹ Usp. 2P 85.

⁵² NPr 12,5–6.

⁵³ Usp. NPr 16,8–9. Tekst se nadahnjuje na Lk 16,8–9.

⁵⁴ Usp. PUN 2–5.

3.2. Vječni život u nagradi

Franjo spominje i nagrade i profite koje već ovdje pružaju ljudi i davao onima koji žive po mudrosti tijela⁵⁵, ali snažnije ističe nagradu koju će primiti oni koji žive po duhu Gospodnjemu. On vrlo često govori o konfliktnoj zbilji ljudske egzistencije zbog temeljnih opredjeljenja po tijelu ili po duhu, zbog životnih izbora koji koštaju. Progoni, patnje, napor u svjedočenju životom redovito prate učenike Kristove, pa Franjo doziva u pamet i buduće nagrade onima koji ustraju u ljubavi i poteškoćama do kraja.⁵⁶

Ta nagrada nikako se ne kvalificira kao raj. Kad Franjo govori o raj, onda je to u kontekstu prošlosti i pada prvih ljudi.⁵⁷ On tu nagradu redovito označuje kao »kraljevstvo Božje, kraljevstvo nebesko« ili jednostavno »kraljevstvo«, »nebo«⁵⁸ ili kao »život vječni, život ili zemlja živih«.⁵⁹

Možemo reći da u svom govoru Franjo ima pred očima progresivno iskustvo nagrade. Svjestan je da je onima koji žive u ovom vremenu nemoguće govoriti kategorijama drugoga vremena i izreći svu zbilju toga drugog vremena. Baš zato se u svim izričajima snažno osjeća ograničenost i nedovoljnost izražavanja budućih zbilja. Tako i o budućoj nagradi on govori kao »homo viator«: valja tražiti i žudjeti da bismo postigli željeni cilj tako što se trudi i slijedi pravi smjer (tražiti kraljevstvo nebesko) u punoj pokretljivosti, što opet ne ide bez evandeoskoga siromaštva.

Iako u nekim Franjinim izričajima možemo naći uporišta da vječni život i nagradu promatramo kao zbilju koju valja osvojiti i postići, tako što možemo zaslužiti da uđemo u kraljevstvo Božje, ipak je kod njega važnije što život vječni promatra kao dar, kao milosni susret »homo viator« čovjeka hodočasnika s Bogom koji nadmašuje sva čovjekova očekivanja i sve njegove želje. I taj konačni i potpuni susret, što ga Franjo poistovjećuje s vječnim životom, već počinje ovdje, iako nikada u potpunosti. Tako on može priznavati i moliti u isto vrijeme: »Ti si naša nada. Ti si naša vjera. Ti si naša ljubav. Ti si sva naša naslada. Ti si naš vječni život, veliki i divni Gospodine, svemoguću Bože, milosrdni Spasitelju«.⁶⁰

Za Franju je vječni život u konačnici Krist Gospodin. Stoga vrlo često uzima Isusovu riječ: »Ja sam put, istina i život« (Iv 14,6). Kristova osoba onom tko ga primi postaje puna nazočnost. Uz to, Krist nije samo cilj, nego i put i svjetlo da čovjek uvijek vidi taj cilj.

Kod Franje nalazimo upravo čudesne izričaje iz kojih vidimo da mu je već na ovome svijetu Bog sve (to su njegova braća sažela u njegov životni moto: *Deus meus et omnia!*) i zato je za njega jedino važno cijelim svojim bićem ljubiti i željeti Boga. »Ništa, dakle, drugo nemojmo željeti, ništa nemojmo htjeti, neka nam se ništa drugo ne sviđa niti nas što veseli nego Stvoritelj, Otkupitelj i Spasitelj, jedini pravi Bog, koji je potpuno dobro, sve dobro, svako dobro, istinsko i vrhovno dobro... I ljubimo svi iz svega srca, iz sve duše, iz svega uma i iz sve snage i svom jakošću i razumom, i svim silama, svim naporom, svim osjećajima, svom nutrinom, svim željama i svom voljom Gospodina Boga koji nam je dao i koji nam daje cijelo tijelo i cijelu dušu i cio život, koji nas je stvorio, otkupio i koji će nas samom svojom milošću spasiti, koji je nama

⁵⁵ Usp. NPr 22,18–25.

⁵⁶ Usp. NPr 9,9; 2P 31.

⁵⁷ Usp. NPr 23,1–2; OP 2,2.

⁵⁸ Usp. NPr 2,15; 8,5; PPr 2,13; 2P 23; NPr 23,4.

⁵⁹ Usp. NPr 1,5; 10,3; 22,4–5; OP 1,11; PPr 6,5.

⁶⁰ PBL 5–6.

ubogima i bijednima, pokvarenima i odvratnima, nezahvalnima i zlima učinio i čini sva dobra...«⁶¹ »Zato, svakolika braćo, mnogo se čuvajmo da ne bismo, pod izlikom neke nagrade ili djela ili pomoći, otkinuli svoj duh i srce od Gospodina. U svetoj ljubavi koja je Bog (1 Iv 4,16), molim svu braću da, kako god bolje mogu, učine da Gospodin Bog bude služen, ljubljen, čašćen i štovan čistim srcem i neokaljanim duhom, što on traži više od svega. I uvijek u sebi pripravljajmo stan i prebivalište njemu koji je Gospodin Bog svemogućći, Otac i Sin i Duh Sveti...«⁶²

Konačni i potpuni susret bit će nešto posve novo, ali u njemu će biti uključeno i ono što je već doživljeno i okušano na ovom svijetu. To Franjo osobito naglašava kad ulazak u vječni život uvjetuje euharistijom.⁶³ Hraniti se tijelom i krvlju Kristovom znači životno se sjediniti s njim i već ovdje kušati njegovu blaženu nazočnost. I samo ako ovdje na svom životnom putu čovjek susretne i prepozna Krista, bit će moguć i konačni susret i uzajamno prepoznavanje i priznavanje.⁶⁴ Već to što o vječnom životu govori kao o ispunjenju, kao o punini, znači da ta zbilja vječnoga života započinje već ovdje i sada.

Franjo govori i o naravi vječnoga života i kaže: »Dođi kraljevstvo tvoje: da ti, po milosti, u nama vladáš i učiniš da dođemo u tvoje kraljevstvo gdje vlada jasno gledanje tebe, savršena ljubav prema tebi, blaženo zajedništvo s tobom i vječno uživanje tebe.«⁶⁵ Taj blaženi i vječni susret i zajedništvo bit će u gledanju, u ljubavi, sjedinjenju i u uživanju. Sva četiri spomenuta izraza imaju i svoje pridjeve koji pokazuju nadilaženje sadašnjega stanja i iskustva. Gledanje je »jasno«, ljubav je »savršena«, zajedništvo je »blaženo-sretno«, a uživanje je »vječno«. Dakle, nema više ograničenja, nesavršenosti, nejasnoće, provizornosti i patnje.

U konačnici, za Franju je Bog vječni život i svako dobro. Koliko je to Franji životna zbilja od koje živi i kojoj se duboko nada, pokazuje i to što, kad o Bogu govori, nikad za njega ne kaže da on ima, posjeduje, raspolaze. On Boga ne zamišlja i ne doživljava kao biće koje puno toga ima i nama ponešto daruje, nego Bog za njega jest sve. Bog je bogatstvo, utjeha, dobrotu, radost, slatkoća, život, vjera, nada, veselje... Bog ne posjeduje, nego jest i sobom nas dariva. Takav Bog za Franju je Put, Istina i Život.

4. Zaključak

Iz izloženoga je očito da sv. Franjo u svojim Spisima dosta pažnje posvećuje posljednjim stvarima i eshatološkoj dimenziji kršćanskoga života i da se u tome oslanja uglavnom na objavu. Iako živi u srednjem vijeku, koji je volio raskošno i zastrašujuće prikazivanje posljednjih stvari, Franjo je u svojim izričajima posve trijezan, ne podliježe ljudskoj radoznalosti, nego o tim zbiljama kršćanskoga života govori onoliko koliko drži da je potrebno da ljudi u svjetlu toga uređuju i usmjeruju svoj svakidašnji život. Osobito mi se čini dragocjenim što euharistiju i euharistijski život stavlja kao jedan od temeljnih preduvjeta životu vječnomu.

Pažljive čitatelje Franjinih Spisa može začuditi i iznenaditi da u njima ne susrećemo tako važne eshatološke teme kao što je čistilište, međuvrijeme između smrti pojedinca i posljednjega suda, zatim temu uskrsnuća, osobito uskrsnuća tijela. Ipak, to ne smije previše iznenaditi ako

⁶¹ NPr 23,8–9.

⁶² NPr 22,25–27.

⁶³ Usp. NPr 20,5–6; OP 1,8–22; 2P 22–24. 34–35.

⁶⁴ Usp. NPr 16,8–9.

⁶⁵ ON 4.

znamo da je tek Benedikt XII. (1336. godine) bulom »Benedictus Deus«⁶⁶ počeo učiteljski govoriti o katoličkoj eshatologiji i da je i kod njega još uvijek uglavnom riječ o individualnoj eshatologiji, a gotovo je zanemariva kolektivna.

⁶⁶ Usp. DS 1000–1002.